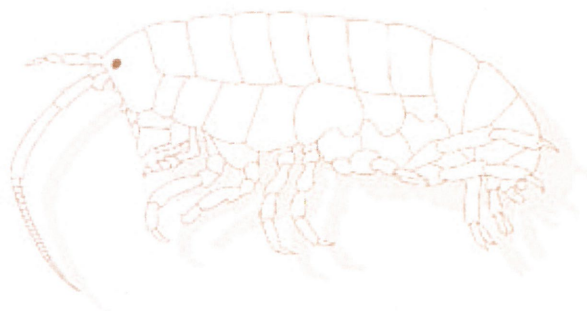

ISSN 0773-3542

De Strandvlo

Verantwoordelijke uitgever: Francis kerckhof, Muscartstraat 14, 8400 Oostende

DEBIE

VLIZ vzw
WANDELAARKAAI 7
B-8400 OOSTENDE
BELGIË

Tijdschrift
van **De Strandwerkgroep België**

Jaargang 39
2019

Periodiek van **De Strandwerkgroep, vereniging voor mariene biologie**

Voorzitter

Jean Paul Vanderperren

Hoogstraat 137, 1980 Zemst

☎ 015/34.07.81 (thuis)
0472/94.14.48 (gsm)

e-mail :

jeanpaul.vanderperren@telenet.be

Secretaris

Tom Ameye

Spaanse Lindebaan 175, 1850
Grimbergen

☎ 0475/69.06.27

e-mail : tom.ameye@skynet.be

Penningmeester & ledenadministratie

Floris Verhaeghe

Torhoutstraat 124, 8610 Kortemark

☎ 0479/89.01.09

e-mail : plattekaas@hotmail.com

Redactieraad - De Strandvlo

Ingrid Jonckheere

St.-Idesbaldusstraat 20 bus 402, 8670
Koksijde

☎ 058/52.19.46 (thuis)
050/81.37.68 (ouders)
0475/25.52.82 (gsm)

e-mail : ingrid.jonckheere@west-vlaanderen.be

Guido Rappé

Kapelstraat 3, 9910 Ursel

☎ 09/374.39.68
0485/91.81.93

e-mail : guido.rappe@gmail.com

Public Relations

Aaron Fabrice

R. Buylestraat 11, 8670
Oostduinkerke

☎ 0492/77.31.28

e-mail : aaron.fabrice@gmail.com

Bestuurslid

Francis Kerckhof

Muscarstraat 14, 8400 Oostende

☎ 0473/95.30.59

e-mail : fkerckhof@naturalsciences.be

Website: www.strandwerkgroep.be - **Vragen ?** info@strandwerkgroep.be

Facebook: <https://www.facebook.com/Strandwerkgroep/>

Strandvondsten: waarnemingen@strandwerkgroep.be

Webcontact: Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ)

Abonnementsprijs 2019

Belgische leden: **17 Euro**. Buitenlandse leden: **20 Euro**.

Te storten op:

IBAN **BE19000149342412**

BIC **BPOTBEB1**

op naam van "De Strandwerkgroep" p/a Floris Verhaeghe (zie hoger).

❖ Foto cover: De Panne (foto: Ingrid Jonckheere)

INHOUD

Jaargang 39 nr. 2 (2019)

Inhoud, Excursiekalender SWG 2019, Meerdaagse excursie 2020, Excursieprogramma Slak-in-Du – 2019, Excursiekalender Nederlandse SWG 2019	41
Guido Rappé Mega-kwal of bloemkoolkwal? Neen, zeepaddenstoel !	45
Guido Rappé, Jozef Vansteenkiste, Ingrid Jonckheere	Eikapsels van Haaien en Roggen op de stranden van Oostende tot het Zwin 46
René Billiau	Verslag van twee grote strandingen van Wijde mantel (<i>Aequipecten opercularis</i>) op het strand van De Panne 58
Persbericht	Zeldzame octopus spoelt aan in De Haan 68
Boekbespreking	69

WOORD VOORAF

In dit nummer vind je de uitnodiging voor de meerdaagse excursie 2020. Nog nooit mee geweest of nog niet ingeschreven, twijfel niet het is ieder jaar weer een leuke bedoening. Na de eindejaarsexcursie 2019 bezorgde Jozef Vansteenkiste een kopie van zijn handgeschreven waarnemingen van eikapsels van Haai en Rog gevonden vanaf 2009 tot 2017 aan de geïnteresseerden. Later bleek dat hij ook in de periode daarvoor, namelijk vanaf 1978 en ook na 2017, nauwgezet zijn waarnemingen noteerde. Daar moest iets mee gebeuren. We bundelende alle data en schreven er een verslagje over.

René Billiau verzamelde eind 2018 een groot aantal Wijde mantelschelpen en startte zijn eigen onderzoekje.

We eindigen dit nummer met een boekbespreking.

Staat er op het naametiket NB dan wil dit zeggen dat je je lidgeld nog niet betaalde. Hou er wel rekening mee dat we sinds begin augustus een nieuw rekeningnummer hebben geopend zodat we in de toekomst wat minder bankkosten moeten betalen. Het nieuwe nummer vind je op de binnenflap.

Veel leesplezier. **(IJ)**

Excursiekalender SWG – 2019

- **Zondag 1 september: Heist**
We gaan op verkenning in de Baai van Heist. Eén van de weinige plaatsen aan onze kust waar we een 'groen strand' kunnen aantreffen. Afspraak om 8 uur 30 aan de Zeedijk-Heist in Knokke-Heist. Het laag water valt om 9h38 (0.05 mTAW).
- **Zaterdag 19 oktober: Krui-excursie Oostduinkerke**
Krui-excursie op het strand St-André. Bram Conings gaat er voor ons kruien. Afspraak om 9 uur 30 op het einde van de Scottlaan (tegenover boothotel “La Péniche”, coördinaten 51° 7' 47" N, 2° 39' 23" O). Laagwater om 11 uur 31
- **Zaterdag 16 november: De Haan**
De excursie van november brengt ons naar De Haan, waar we onder andere naar winter- of stormslachtoffers kunnen speuren. Afspraak om 8 uur 30 aan het Leopoldplein, nabij de Zeedijk, om 8 uur 30. Het laag water valt om 9 uur 37 (0.31 mTAW).
- **Zondag 29 december: Eindejaarexcursie De Panne**
De laatste excursie van het jaar gaat traditiegetrouw door in De Panne. Afspraak om 8 uur 30 op het einde van de Dynastielaan. Het laag water komt er om 10 uur 13. Voor de lunch kunnen we onze picknick nuttigen in Duinpanne (voorheen De Nachtegaal, adres: Olmendreef, De Panne).

(IJ)

Meerdaagse excursie van 6 tot 13 april 2020 naar Bretagne - La Turballe

We trekken in 2020 naar het zuiden van Bretagne, meer bepaald naar La Turballe, niet ver van Piriac, een van onze vroegere bestemmingen. We verblijven in een villadorp dat deel uit maakt van de organisatie VVF Villages. Het logement bestaat uit afzonderlijke huisjes met eigen toilet en badkamer. De koppels logeren in een eigen huisje. De singels logeren met drie in een gemeenschappelijk huisje, ieder met eigen kamer maar gedeeld sanitair. Er is rechtstreekse toegang tot het strand, een zwemdok, parking, WiFi, een zaal met de nodige tafels.

We logeren in vol pension, wijn bij de maaltijden is inbegrepen. Ook inbegrepen zijn beddengoed, handdoeken, kuisen van de kamer.

Het vervoer is niet in de prijs begrepen en dient door de deelnemers zelf georganiseerd te worden (carpooling).

Eventuele schade veroorzaakt door de deelnemers kan niet verhaald worden op de Strandwerkgroep. Wees daarom in orde met uw eigen familiale verzekering burgerlijke aansprakelijkheid.

De deelnemers dienen zich te houden aan de gedragscode voor leden van de SWG

Neem een kijkje op de website : <https://www.vvf-villages.fr/villages-vacances/vacances-la-turballe-vvf-villages.html>

De deelnameprijs bedraagt **425€ per persoon** (7 nachten)

Hoe inschrijven:

door 425 € over te schrijven op de rekening: op naam van “De strandwerkgroep België”

Rekeningnummerr: BE14 9733 6721 7883 (Opgepast is een nieuw rekeningnummer)

Bic: ARSPBE22

p/a Floris Verhaeghe, Torhoutstraat, 124, 8610 Kortemark

Gelieve te vermelden **La Turballe 2020**

De inschrijvingsperiode wordt afgesloten op 15/2/2020.

Je inschrijving **bevestigen per e-mail** aan jeanpaul.vanderperren@telenet.be. Ook vermelden of je een speciaal dieet wenst.

Door in te schrijven verklaart u zich akkoord met bovenstaande voorwaarden.

(JPVDP)

Excursieprogramma Slak-in-Du – 2019

* Contact Franky Bauwens: GSM 0486871302 of franky_bauwens@hotmail.com

- **Zaterdag 24 augustus:** 09 uur 30 tot 15 uur Beheer Natuurpunt Brugge
Slak-in-Du excursie: het zilt gebied Ter Doest (VM), de Eendenkooi (NM)te Lissewege en de oever van het Boudewijn Kanaal. Afspraakplaats: Kruispunt Pontstraat # Dwarsstraat # Ter Doeststraat te Lissewege

Volgende excursie is nog in voorbereiding: **VOORLOPIG DUS**

- **Zondag 29 september:** 09 uur 30 tot 15 uur Balokken Wervik. Afspraakplaats: De Balokken 3, Wervik. Waarom terug de Balokken? Dit wegens de vele soorten 79 en de onduidelijkheid in verband met *Marstoniopsis insubrica* of *Bythinella abbreviata*.

(IJ)

Excursieprogramma Nederlandse SWG – 2019

* Vooraf aanmelden bij Mick Otten (06-28964475 of mjotten@kabelfoon.nl).

- **Zaterdag 28 september: stenen keren bij Yerseke.** We gaan bij de afwaterings-tunnels van de oesterkwekers op zoek naar exoten. Eventueel kunnen we ook de pontons nog bekijken. Afspraak: 7 uur 45 parkeerplaats Willem-Alexanderhaven.
- **Zaterdag 19 oktober:** we gaan met een **onderwaterdrone** op onderzoek uit en **pontons in Zeeland** afstruinen om te bekijken wat er allemaal op groeit. Afspraak: 11 uur - De exacte locatie is nog niet bekend
- **Zaterdag 23 november: stenen keren bij Neeltje Jans.** Geen geweldige laagwater-verwachting, maar Neeltje Jans is één van de weinige gebieden waar je dan toch wat aardigs kunt vinden. Afspraak: 9 uur 45. Parkeerplaats bij getijdenpoel/Topshuis
- **Zaterdag 28 december: stenen keren bij Kats.** We zijn er al een paar jaar niet geweest, dus goed om er weer eens buitendijks en in de haven op de pontons rond te struinen. Afspraak: 8 uur 45 – parkeerplaats buiten de jachthaven van Kats.

(IJ)

Mega-kwal of bloemkoolkwal? Neen, zeepaddenstoel !

Natuurlijkehebbers klagen vaak over het feit dat de wetenschappelijke naam van een organisme verandert. Dat is inderdaad vervelend, maar vaak onvermijdelijk, door de internationale regelgeving over naamgeving. Voortschrijdend inzicht over evolutie, biologische grenzen, historische bronnen enz. nopen soms tot een herziening van een genusnaam, soms zelfs van een volledige naam, genusnaam en soortstoevoegsel (epitheton specificum). Heel soms overdrijven wetenschappers daarin. In sommige gevallen kan trouwens een regel ingeroepen worden dat een gevestigde naam behouden zou blijven.

Tot daar het wetenschappelijk bedrijven van nomenclatuur.

Ergerlijk wordt het echter als een organisme dat al decennia of eeuwen ook een Nederlandstalige naam heeft, plots ook in onze moedertaal anders zou moeten heten. Dit was onlangs het geval. In allerlei geschreven en gesproken pers, op allerlei fora, elektronische nieuwsbrieven en andere media circuleerde een foto van een groot exemplaar van de vertrouwde kwal die al zo lang ik leef (en daarvoor) naar de naam 'zeepadde(n)stoel' *Rhizopus pulmo* luistert.

Een strategisch gekozen perspectief, met een duik(st)er op de achtergrond, moest de grootte van het exemplaar nog wat extra in de verf zetten.

Dat heet in komkommertijden nieuws. Voor mij niet gelaten, maar waarom ik overal 'bloemkoolkwal' lees, zelfs bij Wikipedia, is mij een raadsel. Dat de grillige vertakkingen op de armen doen denken aan de structuur van bloemkool, wil ik grif toegeven. Maar je kunt niet eventjes vinden dat dat een mooiere naam is en de bestaande naam straal negeren. Straks vindt iemand een andere naam uit voor 'tafel', 'papier', 'tijdschrift'... Daar is - in tegenstelling tot wetenschappelijke namen - geen enkele noodzaak voor.

Alleen al om het allemaal een beetje eenvoudig en overzichtelijk te houden, is enig historisch taalbesef en -respect wel op zijn plaats.

(GR)

Eikapsels van Haaien en Roggen op de stranden van Oostende tot het Zwin

Guido Rappé, Jozef Vansteenkiste en Ingrid Jonckheere

Enige tijd geleden ontving de redactie een bundel met handgeschreven waarnemingen van haaien- en roggenkapsels van Jozef Vansteenkiste. De data bestrijken een periode van meer dan 30 jaar.

Tussen 30 januari 1986 en 30 april 2019 verzamelde en telde Jozef Vansteenkiste het aantal aangespoelde haaien- en roggenkapsels tijdens zijn strandtochten, bijna vijftien jaar van de 20^e en een goede achttien jaar van de huidige eeuw. Omdat het jammer zou zijn daar niets mee te doen, was een overzicht in De Strandvlo aangewezen. Hieronder presenteren wij een overzicht van deze vondsten, met enige conclusies.

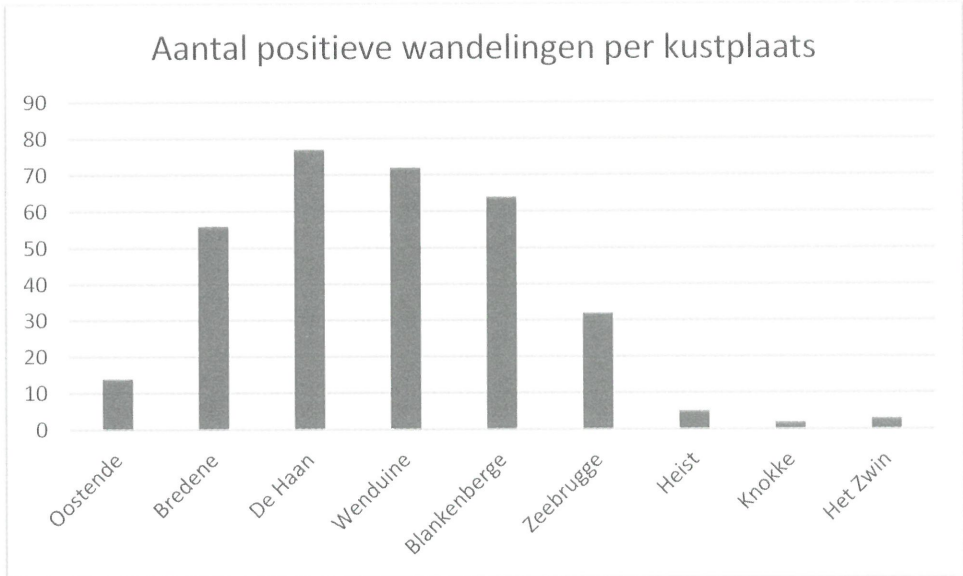
Aantal wandelingen

Het totaal aantal strandwandelingen waarbij eikapsels van Haaien en/of Roggen werden geteld bedraagt 187 voor de periode van 30 januari 1986 tot 7 april 2019. Het aantal wandelingen per jaar varieert van 1 in de jaren 1986-1994 (maar geen in de jaren 1990-1992) tot 19 wandelingen in 2018 (Grafiek 1). De afgelegde afstand per wandeling werd niet genoteerd.

Grafiek 1: Aantal wandelingen per jaar. (Number of visits to the beach.)

De meeste wandelingen liepen van Oostende Halve Maan of Bredene tot Blankenberge. De Haan werd het vaakst bezocht, gevolgd door Wenduine, Blankenberge en Bredene (zie grafiek 2).

Grafiek 2. De verdeling over de kustplaatsen van de wandelingen waarbij eikapsels werden genoteerd. (Distribution over the coastal sites between Ostend and the Zwin nature reserve near the Belgian-Dutch border.)

Gegevens

In totaal werden 2663 eikapsels geteld over 187 positieve excursies of een gemiddelde van 14,24 kapsels per wandeling. De resultaten lopen echter zeer uiteen, van 1 tot bundels van Hondshaai met tientallen kapsels ineens. In onderstaande tabel 1 vindt u het aantal gevonden kapsels per jaar en per soort.

Op de volgende pag. Tabel 1. Aantal eikapsels per soort en per jaar. (Number of egg cases of rays and sharks by species and year.)

	Stekelrog <i>Raja clavata</i>	Gevlekte rog <i>Raja montagui</i>	Blonde rog <i>Raja brachyura</i>	Golfrog <i>Raja undulata</i>	Sterrog <i>Raja radiata</i>	Hondshaai <i>Scyliorhinus canicula</i>	Kathaai <i>Scyliorhinus stellaris</i>
1986						2	
1987						1	
1988						1	
1989					2		
1993						2	
1994	4	4				1	
1995	3						
1996	4				1	3	
1997	2					4	
1998	36	1		1		3	
1999	8					42	
2000	21	1		1		15	
2001	42	1	1	1		216	
2002	5	2				2	
2003	30	2				18	
2004	24	1		1		22	
2005	87	2				46	
2006	16	1				7	
2007	31	2		1		87	1
2008	83			1		7	
2009	95	4				80	
2010	95	7	2			17	
2011	29	1				148	
2012	20		1			243	
2013	14					2	
2014	35	4				1	

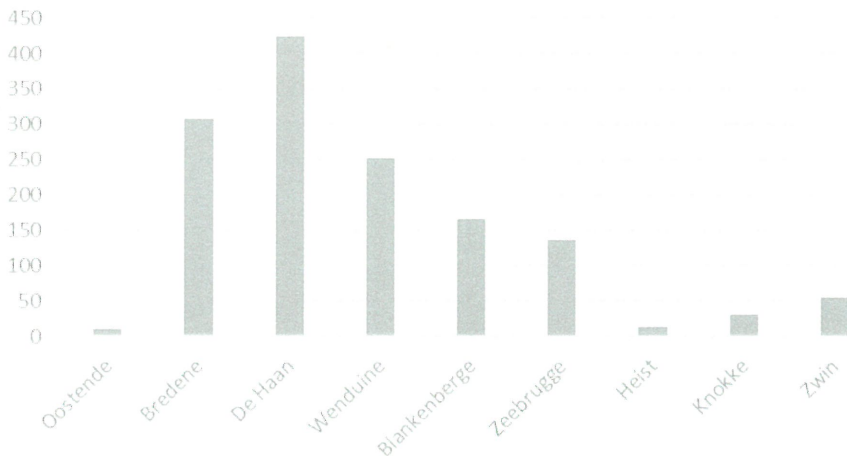
	Stekelrog <i>Raja clavata</i>	Gevlekte rog <i>Raja montagui</i>	Blonde rog <i>Raja brachyura</i>	Golfrog <i>Raja undulata</i>	Sterrog <i>Raja radiata</i>	Hondshaai <i>Scyliorhinus canicula</i>	Kathaai <i>Scyliorhinus stellaris</i>
2015	1					3	
2016	45	7				68	
2017	73	19				25	
2018	162	17	6			18	
2019	439	21	7	2		51	
subtotalen	1402	97	17	8	3	1135	1
Tot. Rog / Haai Algemeen					1527	1136	2663

Bespreking

Stekelrog – *Raja clavata* (tekening 3)

In totaal werden 1402 kapsels van de Stekelrog geteld, dit is 52,64 % van het totaal aantal gevonden kapsels. Dit is het algemeenste kapsel op het strand. Als we even de haaienkapsels buiten beschouwing laten, tekent deze soort voor 92% van de roggenkapsels. Vooral de aantallen van het jaar 2018 (162 exemplaren) en de eerste 4 maanden van 2019 (439 exemplaren) springen in het oog. Als we echter corrigeren voor het aantal strandbezoeken, dan blijkt dat 7 à 8 kapsels mooi is, met dubbel zoveel in 2005 (17 exx.) en toch een uitschieter in het eerste trimester van 2019 (34 exx.). De meeste exemplaren werden gevonden in De Haan maar De Haan is ook de kustgemeente die het vaakst werd bezocht en de langste kust heeft op dit traject.

Aantal kapsels Stekelrog per kustplaats

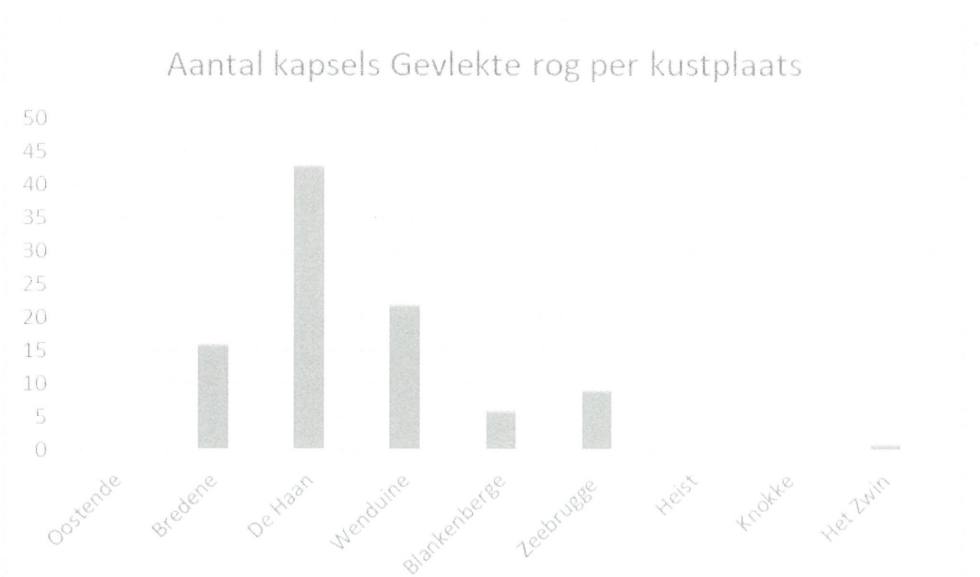
Grafiek 3. Aantal kapsels Stekelrog per kustplaats. (Number of egg cases of thornback ray *Raja clavata* per coastal site.)

Drie keer werd een kapsel met embryo erin gevonden, namelijk op 26 februari 2005 te Bredene, op 13 maart 2009 en op 15 december 2018, telkens op het strand van Blankenberge. Dit brengt het aantal kapsels met embryo die in de loop der jaren gemeld zijn in de Strandvlo op negen (Vanhaelen, 1998; Dekee, 2012; De Blauwe & Kerckhof, 2014 en Jonckheere, 2018).

Er werden ook twee exemplaren gevonden met afwijkende afmetingen. Op 22 december 2017 te Bredene (Tekening 1) en op 22 november 2018 te De Haan, deze laatste was in opgeweekte toestand 50 mm breed en 37 mm hoog (Tekening 2).

Gladde of Gevlekte rog – *Raja montagui*

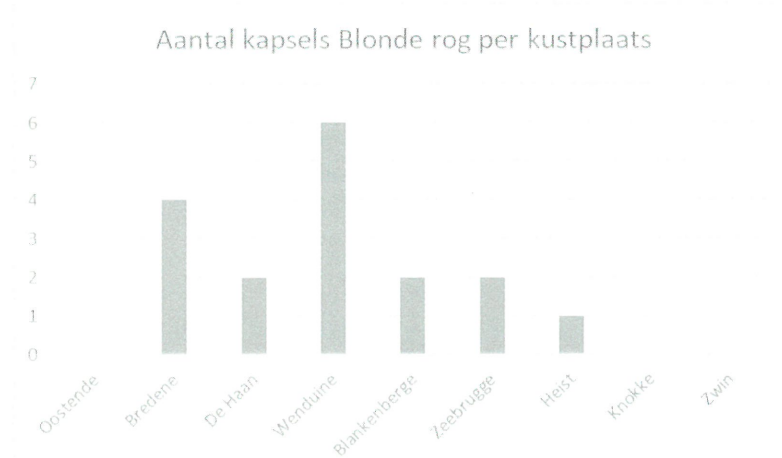
Met 3,64 % van het totaal aantal kapsels of 6% van de roggenkapsels, is deze soort duidelijk veel minder algemeen. Het valt op dat tijdens de laatste drie jaar veel meer vondsten werden genoteerd.

Grafiek 4. Aantal kapsels Gladde rog per kustplaats. (Number of egg cases of spotted ray *Raja montagui* per coastal site.)

Blonde rog – *Raja brachyura*

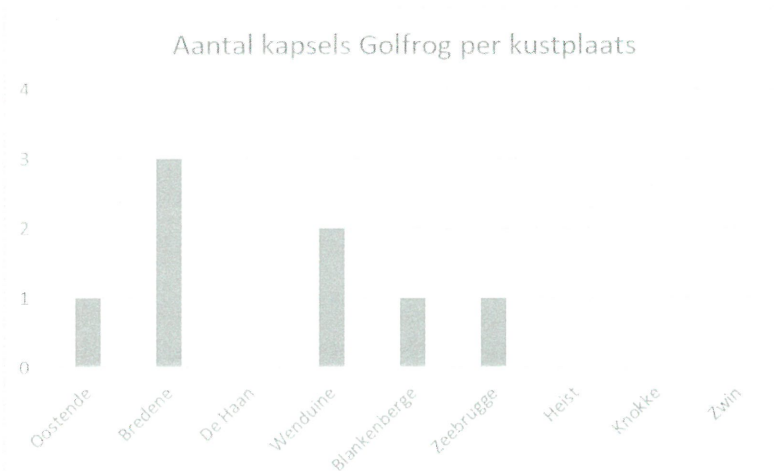
Het eerste exemplaar van deze periode vond Jozef pas in deze eeuw, in 2001. Het betrof toen een beschadigd kapsel. In totaal gaat het om 17 kapsels of 1% van het aantal roggenkapsels. Ook hier valt op dat in het jaar 2018 en 2019 de meeste exemplaren werden gevonden. In tegenstelling tot de kapsels van de Stekelrog spoelden de meeste kapsels van de Blonde rog aan in Wenduine. Of dit iets betekent, is moeilijk te zeggen. Het gaat tenslotte om zeer kleine aantallen.

Grafiek 5. Aantal kapsels Blonde rog per kustplaats. (Number of egg cases of blonde ray *Raja brachyura* per coastal site.)

Golfrog – *Raja undulata*

In totaal werden 8 kapsel van deze soort genoteerd, dit is 0,3 % van het totaal aantal gevonden kapsels of een 0,5% van de roggenkapsels. Het is opvallend dat een kwart van deze kapsels in het voorjaar van (het slechts voor een derde verlopen jaar) 2019 gevonden werden.

Grafiek 6. Aantal kapsels Golfrog per kustplaats. (Number of egg cases of undulate ray *Raja undulata* per coastal site.)

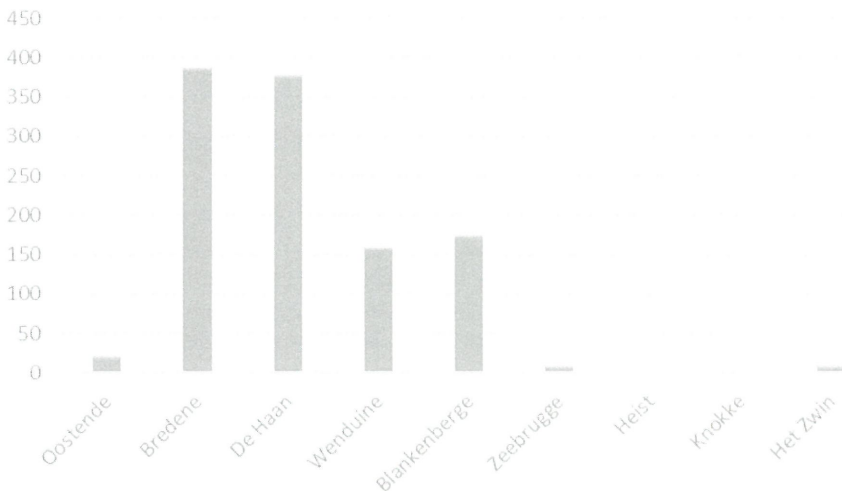
Sterrog - *Amblyraja radiata*

Deze soort komt aan de Belgische kust slechts zeer zelden voor (Rappé & Eneman, 1988). Tot halfweg de jaren negentig werden slechts een 5-tal kapsels van deze soort gemeld (Rappé, 1999). De teller komt voor deze periode nu op 6 te staan want Jozef verzamelde op 25 februari 1989 twee exemplaren op het strand van De Haan. Vanaf augustus 1995 tot begin 1996 spoelden tientallen kapsels van de Sterrog aan op de Belgische stranden (Severijns, 1996; Rappé, 1999) maar in deze periode maakte Jozef geen strandwandelingen. Op 16 november 1996 vond hij wel nog één exemplaar in De Haan.

Hondshaai – *Scyliorhinus canicula*

In totaal werden 1135 kapsels van de Hondshaai geteld, dit is 42,62% van het totaal aantal gevonden kapsels. Daarmee is het kapsel van deze soort het op één na algemeenste op het strand. Vaak worden trossen van kapsels met ineengestringelde draden gevonden. De meeste waarnemingen vonden plaats op het strand van Bredene, gevolgd door het strand van De Haan. Op 29 december 2001 verzamelde Jozef drie kapsels met embryo te De Haan en op 9 oktober 2003 een kapsel met daarin een haaitje. De grootste tros – 146 exemplaren werd gevonden op 14 januari 2012 in Blankenberge.

Aantal kapsels Hondshaai per kustplaats

Grafiek 7. Aantal kapsels Hondshaai per kustplaats. (Number of egg cases of lesser-spotted dogfish *Scyliorhinus canicula* per coastal site.)

Kathaai - *Scyliorhinus stellaris*

Dit is een kapsel dat zeldzaam is op het Belgische strand. Er zijn maar enkele vondsten terug te vinden in de Strandvlo. Rappé & Desender (1981) melden één exemplaar gevonden in februari 1969 op het strand van De Panne. In een volgend Haaien- en Roggenkapsel verslag van Rappé (1983) werd opnieuw één vondst gemeld, namelijk op 26 maart 1982, op het strand van Bredene. Op 10 april 1994 vond Marie-Thérèse Vanhaelen een tros met 6 erg verweerde eikapsels op het strand van Oostduinkerke. (Vanhaelen, 1994).

Aan deze lijst kan nu één exemplaar worden toegevoegd. Op 5 februari 2007 vond Jozef een exemplaar met een lengte van 85 mm en een breedte 34 mm op het strand van Blankenberge.

Bespreking

In de beginjaren van de Strandwerkgroep werd enige systematische aandacht besteed aan de eikapsels van haaien en roggen op ons strand (Rappé & Desender, 1981; Rappé, 1983). In latere jaren duiken af en toe eikapsels op in de Strandvlo in een breder geheel van opvallende waarnemingen of omwille van een zeldzaam fenomeen, zoals de aanwezigheid van een embryo (zie literatuurlijst hieronder).

Precies omdat die eerste periode, het einde van de jaren 1970 en begin van de jaren 1980, volledig buiten de hier gepresenteerde periode valt, is het interessant om de soortenlijst en aantallen eens te vergelijken.

De Stekelrog *Raja clavata* lijkt in vergelijkbare aantallen, misschien iets lager, aangetroffen te worden.

De gevlekte rog *Raja montagui* tekende in de periode 1981-1983 voor 16% van het totaal. In het huidige verslag is dat slechts een derde hiervan.

Hondshaai *Scyliorhinus canicula* vertegenwoordigde in de periode 1981-1983 5% van het totaal. Er werd toen letterlijk gemeld dat deze soort nooit in grote aantallen gevonden werd; 5-6 exx. op 26 maart 1983 te Bredene waren tot dan toe het hoogste aantal dat samen gevonden werd. Wat een schril contrast met de hier besproken periode, waarbij de Hondshaai bijna voor de helft (43%) van het totale aantal eikapsels verantwoordelijk is. Niet alleen wordt de soort nu vaker gevonden, maar ook vaker in grote kluwens van ineengestrongelde kapsels.

Opvallend toch is het feit dat op zo'n grote staalname de Kleinoogrog *Raja microocellata* ontbreekt. In 1981-1983 werden ieder jaar twee exemplaren gevonden. De eveneens ontbrekende Grootoogrog *Leucoraja naevus* is altijd wel zeldzaam geweest.

Samenvattend kunnen wij stellen dat de diversiteit van eikapsels van haaien en roggen op het strand kleiner is geworden. De Stekelrog houdt stand, de Gladde rog heeft wat meer moeite, zeldzaamheden blijven zeldzaam of werden niet meer gemeld, de Hondshaai gaat

fors vooruit. Dit laatste is misschien nog wel het opvallendste feit voor iedereen van een zekere leeftijd en dus tijdsperspectief. Dat wordt in deze reeks nog eens mooi geïllustreerd. Hier kunnen verschillende factoren in het spel zijn. Wat te denken van de opwarming van het zeewater met een noordwaartse uitbreiding uit het Kanaal tot gevolg, de vooruitgang van deze opportunistische jager in een verstoord onderwaterecosysteem, het vaker loskomen en aanspoelen van trossen door verdergaande versterking van de zeebodem, het wegvallen van (de concurrentie van?) minstens één andere kleine (maar net iets grotere) kleine haaiensoort, de doornhaai *Squalus acanthias*...?

Gezien hier nog maar eens aangetoond wordt dat lange reeksen waarnemingen mooie trends kunnen laten zien, is dit misschien de ideale aanleiding om opnieuw aan een periodieke verslaggeving te gaan doen in de Strandvlo.

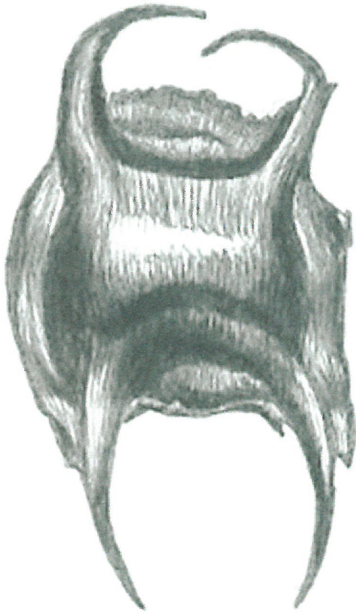
De eerste auteur houdt zich aanbevolen voor de ontvangst van waarnemingen of u kunt ze toevoegen aan de databank/website waarnemingen.be. Vergeet niet te vermelden dat het om een eikapsel gaat, niet om een volledig dier.

Samenvatting

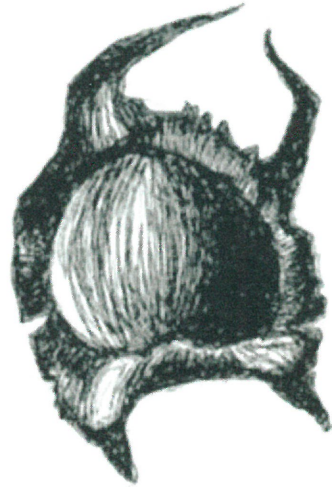
Dit artikel doet verslag over de vondsten, gedaan door de tweede auteur, van eikapsels van kraakbeenvissen langs de oostelijke helft van de Belgische kust in de periode 1986-begin 2019. In totaal werden 2663 eikapsels gedetermineerd op soortniveau. Het gaat om vijf roggen- en twee haaiensoorten, in volgorde van belangrijkheid: Stekelrog *Raja clavata*, Hondshaai *Scyliorhinus canicula*, Gladde rog *Raja montagui*, Blonde rog *Raja brachyura*, Golfrog *Raja undulata*, Sterrog *Amblyraja radiata* en Kathaai *Scyliorhinus stellaris*. Grootoogrog *Leucoraja naevus* en Kleinoogrog *Raja microocellata*, vroeger wel gemeld van onze kust, zijn niet gevonden. Het opvallendste fenomeen uit deze gegevens, al een tijdje duidelijk en hier nog maar eens aangetoond, is de opvallende vooruitgang van de Hondshaai.

Summary

This report summarises findings of egg cases of cartilaginous fish species along the eastern half of the Belgian coast made by the second author between 1986 and 2019. A total of 2663 specimens have been identified, five ray species and two sharks, in order of importance: *Raja clavata* (thornback ray), *Scyliorhinus canicula* (lesser-spotted dogfish), *Raja montagui* (spotted ray), *Raja brachyura* (blonde ray), *Raja undulata* (undulate ray), *Amblyraja radiata* (thorny skate), *Scyliorhinus stellaris* (nursehound or greater spotted dogfish). *Leucoraja naevus* (cuckoo skate) and *Raja microocellata* (small-eyed ray), mentioned in former reports, have not been found. The most obvious fact in the presented results is the marked progressing presence of *Scyliorhinus canicula* (lesser-spotted dogfish), an opportunistic feeder, which may also benefit from climate change, diminished competition, habitat deterioration of the sea bottom...

Tekening 1 : Misvormde stekelrog *Raja clavata* Bredene 22/12/2017. Opgeweekt 1/1. Tekening: Jozef Vansteenkiste

Tekening 2 : Misvormde stekelrog *Raja clavata* De Haan 22/11/2018. 1/1. Tekening: Jozef Vansteenkiste

Literatuur

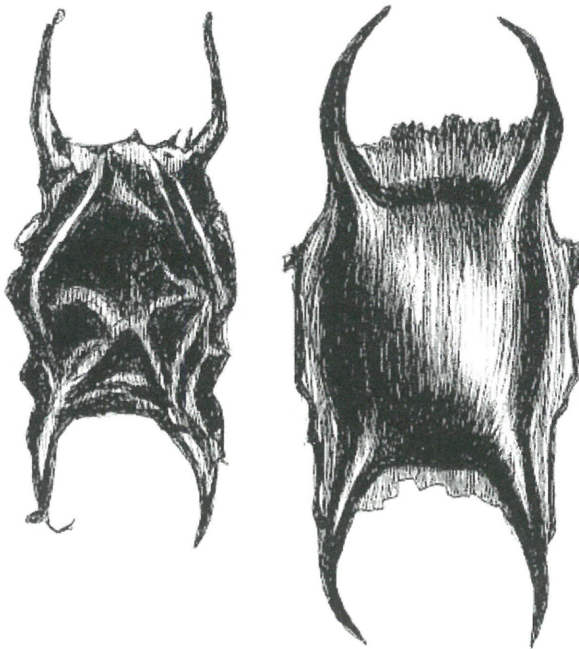
- DE BLAUWE, H., & F. KERCKHOF, 2014. Bijzondere vondsten – Verslag nummer 6. De Strandvlo, 34(4): 128-133.
- DEKEE, M., 2012. Vondsten van eikapsels van Hondshaai en Stekelrog met embryo. De Strandvlo, 32(2): 54-56.
- JONCKHEERE, I., 2018. Eikapsels van de rog en schelpen op de stranden van de Westkust na de eerste winterstorm van 2019. De Strandvlo, 38(4): 119-128.
- RAPPÉ, G., 1983. Eikapsels van haaien en roggen langs de Belgische kust. II. De Strandvlo, 3(3): 61-64.
- RAPPÉ, G., 1999. Een invasie van eikapsels van de sterrog *Raja radiata* op het Belgische en Noord-Franse strand. De Strandvlo, 19(2): 114-117.
- RAPPÉ, G. & K. DESENDER, 1981. Eikapsels van haaien en roggen langs de Belgische kust, een eerste bericht. De Strandvlo, 1(3): 65-71.

RAPPÉ, G. & E. ENEMAN, 1988. De Zeevissen van België. Uitgave De Strandwerkgroep, 78 blz.

SEVERIJNS, N., 1996. Verslag van de eindejaarsexcursie te De Panne op 23 december 1995. De Strandvlo, 16(1): 39-43.

VANHAELEN, M.-TH., 1994. Eikapsels van de kathaai op het strand van Oostduinkerke. De Strandvlo, 14(4): (127-129).

VANHAELEN, M.-TH., 1996. Aantekening bij eikapsels van roggen tijdens de winter 1994-1995 te Koksijde. De Strandvlo, 36(1): 31-34.

Tekening 3 : Kapsel *stekelrog* *Raja clavata* Het Zwin 01/2019 – Links opgedroogd, rechts opgeweekt. Tekening: Jozef Vansteenkiste

Kapelstraat 3
9910 Ursel
guido.rappe@gmail.com

Rond den Heerdstraat 64
8000 Brugge

Sint-Idesbaldusstraat 20
bus402
8670 Koksijde
ijonckheere@hotmail.com

Verslag van twee grote strandingen van Wijde mantel (*Aequipecten opercularis*) op het strand van De Panne

René Billiau

Eerste stranding

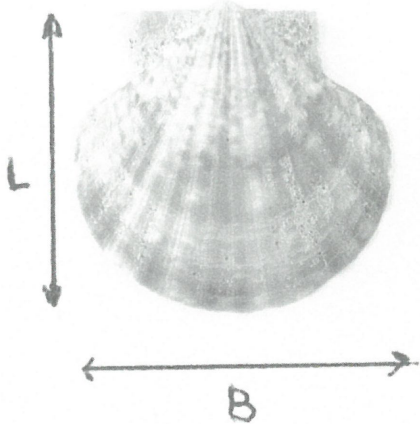
Zaterdag 8 december 2018 zocht ik de hoogwaterlijn af naar aanspoelsels te De Panne vanaf het Leopold I monument tot aan de Franse grens. Na de storm van vrijdag 7 december 2018 lagen heel veel schelpen op het strand. Relatief hevige winden van de voorbije dagen hadden heel wat materiaal in de vloedlijn geworpen o.a. Zeepaddenstoel (*Rhizostoma pulmo*), Halfgeknotte strandschelp (*Spisula subtruncata*), Amerikaanse zwaardschede (*Ensis directus*), Gewone zeeappel (*Psammechinus miliaris*), Witte dunschaal (*Abra alba*), Amerikaanse boormossel (*Petricolaria pholadiformis*), Noordzeekrab (*Cancer pagurus*), Breedpootkrab (*Portunus latipes*), Slibanemoon (*Sagartia troglodytes*), Zeeklit-skeletten (*Echinocardium cordatum*), Wulk met operculum (*Buccinum undatum*), Strandkrab (*Carcinus maenas*), Gewone zwemkrab (*Liocarcinus holsatus*), Tapijtschelp (*Venerupis corrugata*), Muiltje (*Crepidula fornicata*), Mossel (*Mytilus edulis*) en enkele turfblokken met Witte boormossel (*Barnea candida*).

Langs de hoogwaterlijn lagen er enkele Wijde mantels (*Aequipecten opercularis*). Het waren allemaal verse exemplaren met vleesresten. Toen ik terugwandelde vanaf de Franse grens, besloot ik alle exemplaren op te rapen. Ik wilde een aantal vragen die in mij opkwamen beantwoorden.

- 1) Hoeveel Wijde mantels zijn er aangespoeld?
- 2) Hoe groot zijn ze?
- 3) Hoeveel doubletten, hoeveel linkerkleppen en rechterkleppen heb ik gevonden?
- 4) Waarmee zijn ze begroeid?

Dus vragen genoeg om een klein onderzoek uit te voeren.

Van de 42 gevonden exemplaren hadden allen vleesresten of sporen van vleesresten. Het zijn dus allemaal “verse” exemplaren. Van de 42 waren er 15 doubletten (35,7%), 16 losse linkerkleppen (38,1%) en 11 losse rechterkleppen (26,2%).

**L = LENGTE; B =
BREEDTE**

Dan kwam het grote werk, alle Wijde mantels meten. In de “Veldgids Schelpen” van KNNV 2004 wordt de Wijde mantel omschreven als: “Vrij stevige ‘ronde’ schelp. Lengte en hoogte: 100 mm.” Met andere woorden lengte = hoogte vandaar **RONDE** schelp.

Ik heb de lengte (L) en de breedte (B) gemeten en ook de verhouding L/B. Is die verhouding gelijk aan 1 dan kunnen we zeggen dat de Wijde mantel een **RONDE** schelp is. Mijn gevonden waarden liggen ver onder de 100 mm. Mijn grootste exemplaar heeft een lengte van 30.46 mm en een breedte van 32.85 mm.

Mijn kleinste Wijde mantel heeft een lengte van 22.46 mm en een breedte van 23.73 mm.

Ik besloot in de literatuur na te gaan wat andere auteurs zo allemaal schrijven.

- 1) Elseviergids van Strand en Kust A.C. Campell 1977, Elsevier – Amsterdam/Brussel
Wijde mantel (*Chlamys opercularis* (L)); schelp tot 9 cm lang met \pm 20 ribben. Voorste oor iets langer dan achterste.
- 2) Zeeboek 1989 Jeugdbonduitgeverij JBV samen met Stichting Uitgeverij KNNV Utrecht.
Wijde mantel (*Aequipecten opercularis*); schelpen ongeveer even hoog als lang, 18 à 22 ribben.
- 3) Schelpen aan de Belgische Kust Koen Franssen en Stefaan Wera, juni 2010 Uitgeverij Lannoo nv. Tielt.
Wijde mantel (*Aequipecten* (typfoutje?) *opercularis*) 25 – 76 mm.
- 4) Veldgids Schelpen R.H. de Bruyne KNNV Uitgerij (Utrecht) en JBV (Utrecht) 2004.

Wijde mantel (*Aequipecten opercularis*); Lengte en hoogte: 100 mm (Linkerklep iets bollor dan rechterklep); 18 – 25 ribben. De vorm *lineata* Da Costa is bleekwit met roodbruine ribben.

- 5) Wat vind ik aan het strand? DR. W.J. Prud'homme van Reine B.V.W.J. Thieme en Cie. – Zutphen 1979.

Wijde mantel (*Aequipecten opercularis* (L)) ± 20 ribben 7 cm.

- 6) Schelpen vinden en herkennen Bob Entrop Thieme – Zutphen 3de druk 1972

Wijde mantel (*Aequipecten opercularis* (L., 1758)); 18 – 22 ribben; horizontale diameter ± 80 mm verticale diameter ± 75 mm.

- 7) Schelpentabel door Luc Vanhercke, Belgische Natuur- en Vogelreservaten vzw; 1980.

Wijde mantel *Alquipecten* (typfoutje?) *opercularis* L. syn. *Chlamys opercularis* L. ± 20 ribben, ongeveer even hoog als breed.

- 8) Schelpen aan de Belgische kust R. Verstraelen Uitgeverij Hamster – Gent – 1966

Wijde mantel *Pecten opercularis* Linné; doorgaans 18 ribben tot 9 cm lang.

- 9) Wijde mantel volgens Wikipedia; *Aequipecten opercularis*, een bijna ronde schelp; 18 – 25 ribben; lengte en hoogte tot 100 mm; strandexemplaren meestal zo'n 50 mm.

- 10) www.anemoon.org *Aequipecten opercularis* (Linnaeus 1758) tot ca. 10 cm, hoogte 100 mm lengte 100 mm; 18 – 25 ribben.

- 11) Nature Today 3 januari 2009; afmetingen 8 x 8 cm. De meeste exemplaren hebben een uitgebreide daktuin. Tekst door Peter H. van Bragt Stichting Anemoon. Op veel plaatsen in de Oosterschelde aangetroffen 13 november 2011. Koude winters 2009 – 2010 nefast.

- 12) M. Th. Vanhaelen (1995). Spectaculaire stranding van verse wijde-mantelschelpen *Aequipecten opercularis* (L., 1758) te Bray-Dunes op 21 januari 1995. De Strandvlo, 15(03): 103-107.

Grootste L x B: 3.9 cm x 3.6 cm; kleinste 2 cm x 2 cm; meeste ± 3 cm. Gemiddelde L: 27.17 mm; Gemiddelde B: 28.10 mm.

BESLUIT: Alleen de waarden vermeldt in het artikel van M. Th. Vanhaelen komen overeen met mijn metingen (Vanhaelen, 1995).

Begroeiing: eerste stranding van zaterdag 8 december 2018:

Volgende begroeiingen heb ik gevonden op de 42 gevonden Wijde mantels.

- 1) Muiltje *Crepidula fornicata* (Linnaeus, 1758)
- 2) Zeekantwerk *Conopeum reticulum* (Linnaeus, 1767)
- 3) Gekartelde zeepok *Balanus crenatus*
- 4) Driekantige kalkkokerworm *Pomatoceros triqueter*

1) Muiltje:

Het aantal Muiltjes op de linkerklep samen bedraagt 9

Het aantal linkerkleppen met 1 of meer Muiltjes bedraagt 5

Het aantal Muiltjes op de rechterkleppen: slechts 1

2) Zeekantwerk:

Het aantal linkerkleppen met Zeekantwerk: 30

Het aantal linkerkleppen zonder Zeekantwerk: 1

Het aantal rechterkleppen met Zeekantwerk: 25

Het aantal rechterkleppen zonder Zeekantwerk: 1

Het aantal doubletten met Zeekantwerk (dus op beide helften): 14

3) Gekartelde zeepok:

Het aantal Gekartelde zeepokken op linkerklep: 6

Het aantal linkerkleppen met Gekartelde zeepok: 1

Het aantal Gekartelde zeepokken op rechterklep: 12

Het aantal rechterkleppen met Gekartelde zeepok : 1

4) Driekantige kalkkokerworm:

Het aantal linkerkleppen met Driekantige kalkkokerworm: 9

Het aantal linkerkleppen zonder Driekantige kalkkokerworm: 22

Het aantal rechterkleppen met Driekantige kalkkokerworm: 16

Het aantal rechterkleppen zonder Driekantige kalkkokerworm: 10

Het aantal doubletten met Driekantige kalkkokerworm (dus op beide helften):

3

Tweede stranding

Woensdag 9 januari 2019 was er opnieuw een storm. De volgende dagen zocht ik opnieuw het strand af vanaf het Leopold I monument tot aan de Franse grens. Mijn aandacht ging onmiddellijk naar de vele aangespoelde Wijde mantels (*Aequipecten opercularis*). Alle exemplaren hadden nog vleesresten zoals de vorige keer. Ik vond drie nog levende

exemplaren, twee sloten zich onmiddellijk bij het aanraken, de derde vluchtte kleppend weg. Deze levende exemplaren heb ik achtergelaten in de poelen bij de betonnen dijk.

Aantal en grootte:

In het totaal vond ik **162** Wijde mantels. Er waren 97 doubletten (59,88%); 31 losse rechterkleppen (19,14%) en 34 losse linkerkleppen (20,99%).

De maximum lengte bedraagt 35,51 mm en de maximum breedte bedraagt 35,56 mm. De minimum lengte bedraagt 20,67 mm en de minimum breedte bedraagt 19,22 mm. De gemiddelde lengte bedraagt 28,24 mm en de gemiddelde breedte bedraagt 29,15 mm.

Alle gemeten waarden zijn opnieuw veel kleiner dan de maten die we in de literatuur terugvinden. Ik veronderstel dat deze maten in de literatuur gebaseerd zijn op gevangen Wijde mantels door de visserij. Misschien hebben bepaalde auteurs de maten overgenomen van de andere auteurs?

Begroeiing: tweede stranding donderdag 8 januari 2019:

- 1) Muiltje *Crepidula fornicata* (Linnaeus, 1758)
- 2) Nieuw-Zeelandse zeepok *Austrominius modestus*
- 3) Zeekantwerk *Conopeum reticulum* (Linnaeus, 1767)
- 4) Gekartelde zeepok *Balanus crenatus*
- 5) Driekantige kalkkokerworm *Pomatoceros triqueter*
- 6) Vulkaantje, Paarse zeepok *Balanus perforatus*
- 7) Mossel *Mytilus edulis*

1) Muiltje:

Het totaal aantal Muiltjes bedraagt 60 op de linkerkleppen. Het totaal aantal zonder Muiltjes op de linkerklep bedraagt 95 exemplaren. Het aantal linkerkleppen met één of meer Muiltjes bedraagt 36.

Het aantal Muiltjes op de rechterkleppen bedraagt 89 exemplaren. Het aantal zonder Muiltje op de rechterklep bedraagt 79. Het aantal rechterkleppen met één of meer Muiltjes bedraagt 49 exemplaren.

Daarin bevinden zich 11 doubletten van de 97 met een totaal van 43 Muiltjes; 20 Muiltjes op de linkerkleppen en 23 Muiltjes op de rechterkleppen (Tabel hieronder).

Doublet	Aantal muiltjes	Aantal op linkerklep	Aantal op rechterklep
1	3	2	1
2	4	3	1
3	7	3	4

4	2	1	1
5	3	1	2
6	3	1	2
7	3	1	2
8	3	2	1
9	4	2	2
10	6	3	3
11	5	1	4
	43	20	23

2) Nieuw-Zeelandse zeepok:

Het aantal Nieuw-Zeelandse zeepokken op de linkerkleppen bedraagt 19. Het aantal linkerkleppen zonder Nieuw-Zeelandse zeepokken bedraagt 125. Het aantal linkerkleppen met één of meer Nieuw-Zeelandse zeepokken bedraagt 6. Het aantal Nieuw-Zeelandse zeepokken op rechterkleppen: 12. Het aantal rechterkleppen zonder Nieuw-Zeelandse zeepokken bedraagt 122. Het aantal rechterkleppen met één of meer Nieuw-Zeelandse zeepokken bedraagt 6. Daaronder bevindt zich één doublet met 9 Nieuw-Zeelandse zeepokken, 2 op de linkerklep en 7 op de rechterklep.

3) Zeekantwerk:

Het aantal linkerkleppen met Zeekantwerk: 121 op 131 linkerkleppen (of 92.4%). Dus slechts 10 linkerkleppen zonder Zeekantwerk begroeiing.

Het aantal rechterkleppen met Zeekant: 118 op 128 rechterkleppen of 92.2%).

Ook hier slechts 10 rechterkleppen zonder Zeekantwerk.

Negentig doubletten van de 97 doubletten hebben op beide kleppen Zeekantwerk (of 92.8%) met Zeekantwerk.

4) Gekartelde zeepok:

Het aantal Gekartelde zeepokken op de linkerkleppen 26.

Het aantal linkerkleppen met één of meer Gekartelde zeepokken bedraagt 6.

Het aantal linkerkleppen zonder Gekartelde zeepok bedraagt: 125

Het aantal Gekartelde zeepokken op de rechterkleppen: 10.

Het aantal rechterkleppen met één of meer Gekartelde zeepokken bedraagt: 4.

Het aantal rechterkleppen zonder Gekartelde zeepok bedraagt: 124.

5) Driekantige kalkkokerworm:

Het aantal Driekantige kalkkokerworm op de linkerkleppen: 71. Er zijn 23 doubletten met Driekantige kalkkokerwormen, met op de linkerkleppen 31 Driekantige kalkkokerwormen en op de rechterklep 40 Driekantige kalkkokerwormen (zie tabel hieronder).

Het aantal linkerkleppen met één of meer Driekantige kalkkokerworm bedraagt: 52.

Het aantal linkerkleppen zonder Driekantige kalkkokerworm bedraagt: 79.

Het aantal Driekantige kalkkokerworm op de rechterkleppen 120.

Het aantal rechterkleppen met één of meer Driekantige kalkkokerworm bedraagt: 69.

Het aantal rechterkleppen zonder Driekantige kalkkokerworm bedraagt: 59.

Daaronder bevindt zich één doublet met 9 Driekantige kalkkokerwormen; 8 op de linkerklep en 1 op de rechterklep.

Doublet	Aantal Driekantige kokerwormen	Aantal Driekantige kokerwormen op linkerklep	Aantal Driekantige kokerwormen op rechterklep
1	2	1	1
2	3	1	2
3	2	1	1
4	3	1	2
5	2	1	1
6	5	2	3
7	2	1	1
8	3	1	2
9	3	1	2
10	3	2	1
11	3	1	2
12	3	2	1
13	2	1	1
14	3	1	2
15	9	5	4
16	2	1	1
17	3	1	2
18	2	1	1
19	2	1	1
20	2	1	1
21	2	1	1
22	6	2	4
23	4	1	3
	71	31	40

6) Vulkaantjes:

Het aantal Vulkaantjes op de linkerkleppen: 9.

Het aantal linkerkleppen met één of meer Vulkaantjes bedraagt: 7.

Het aantal linkerkleppen zonder Vulkaantjes bedraagt: 124.

Het aantal Vulkaantjes op de rechterkleppen: 2

Het aantal rechterkleppen met één of meer Vulkaantjes bedraagt: 2

Het aantal rechterkleppen zonder Vulkaantjes bedraagt: 126.

Er is daaronder één doublet met 2 Vulkaantjes; één op de linkerklep en één op de rechterklep.

7) Mossel:

Hier kunnen we heel kort zijn. Er is maar één Mossel op een losse linkerklep.

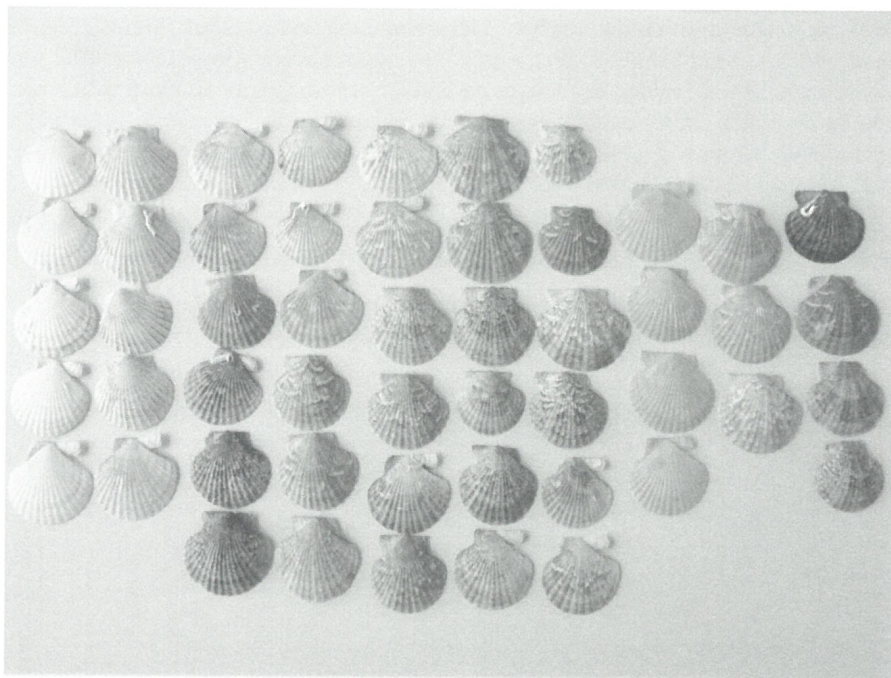

Foto 1: Kleuren pallet Wijde mantel. (Foto: René Billiau)

Kanttekening

- 1) Hoe komt de Wijde mantel aan zoveel begroeiing? Ik denk dat zijn “zwervend” bestaan de hoofdoorzaak is. Misschien zijn ze daardoor beter gecamoufleerd tegen hun vijanden zoals o.a. de Gewone zeester (*Asterias rubens*). Elke medaille heeft natuurlijk ook een keerzijde. Het aangroei zorgt ervoor dat ze een ‘zware’ last moeten meesleuren. Hun verplaatsingen worden daardoor sterk bemoeilijkt. Zo had Wijde mantel 91 (in de tweede stranding) zeven Muiltjes mee te dragen, drie op de linkerklep en vier op de rechterklep. Beide kleppen waren ook begroeid met Zeekantwerk en de rechterklep was nog belast met twee Driekantige kalkkokerwormen. Wat een last!

- 2) Hoe is die ballast verdeeld over beide kleppen? Of is er één klep die meer wordt belast dan de andere? Als ik een overzicht maak van de begroeiingen dan stel ik vast dat beide kleppen ongeveer evenveel (even zwaar) worden belast.
- 3) Opmerkelijk is ook de kleurvariatie. Het is een echt kleuren pallet (Foto 1). Marie-Térèse heeft die kleuren beschreven in haar artikel verschenen in de Strandvlo (Vanhaelen, 1995).
- 4) Half juli gingen mijn vrouw, dochter, kleinzoon en ik op restaurant. Met zijn drieën kozen we voor bouillabaisse. Wat werden we onder andere voorgeschoteld? Jawel, Wijde mantels. Ze hadden een lengte en breedte van ongeveer 100 mm. Misschien komen de maten die ik gevonden had in de literatuur van de visboer. Maar zulke exemplaren heb ik nog nooit op het strand gevonden. Zo zie je maar dat één schelpje heel wat gegevens kan bezorgen.
- 5) De gestreepte Wijde mantel (*Aequipecten opercularis* var. *lineata*) heb ik talrijk gevonden. Het is een witte schelp met roodkleurige lijnen op de ribben. (Foto 2)
- 6) Ook *Aequipecten opercularis* var. *albida* heb ik in mijn verzameling. Het zijn geheel witte schelpen, soms met zeer kleine rode vlekje op de top. (Foto 3)

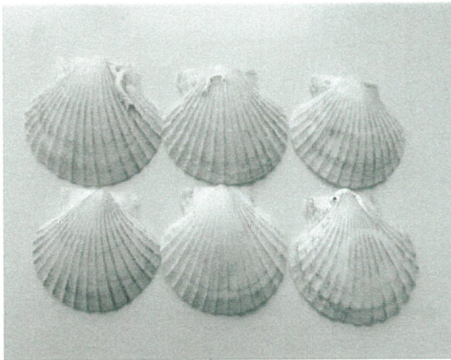

Foto 2: *Aequipecten opercularis* var. *lineata*
(Foto: René Billiau)

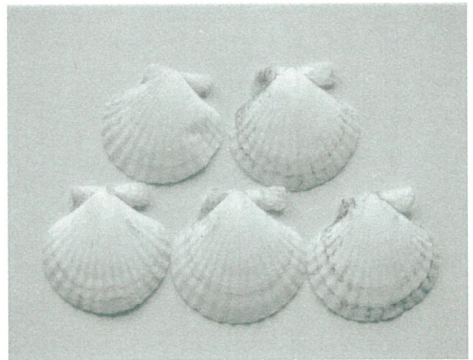

Foto 3: *Aequipecten opercularis* var. *albida*
(Foto: René Billiau)

- 7) Op foto 4 zie je links twee linkerkleppen en rechts, twee rechterkleppen. Let ook eens op het verschil in de oortjes. De linkerklep is ook iets bollter dan de rechterklep.
- 8) Op foto 5 enkele begroeide exemplaren. Links op de foto is de Wijde mantel begroeid met 12 Gekartelde zeepokken en 2 Driekantige kalkkokerwormen. Rechts op de foto een Wijde mantel met drie Muiltjes.

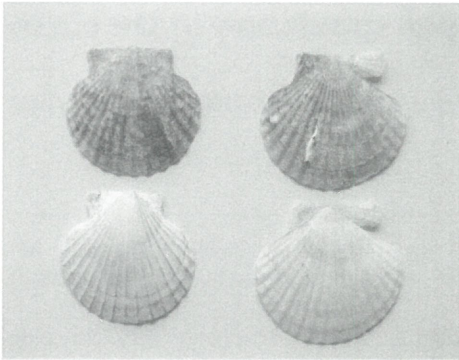

Foto 4: *Aequipecten opercularis* 2 linker- en 2 rechterkleppen (Foto: René Billiau)

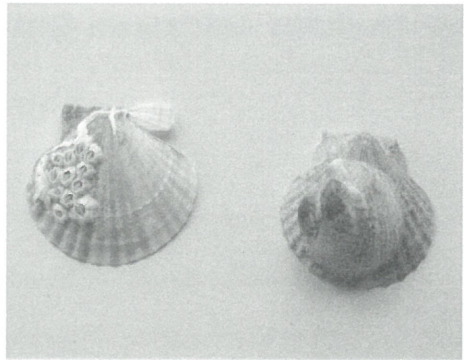

Foto 5: *Aequipecten opercularis* met begroeiing (Foto: René Billiau)

Summary

On Saturday December 8, 2018 and Wednesday, January 9, 2019 two storms had raged along the Belgian coast. The author visited the tide line from the Leopold I monument in De Panne westward to the French border. 42 specimens of the queen scallop *Aequipecten opercularis* (Mollusca, Bivalvia) were found on the first occasion and 162 *Aequipecten opercularis* on the second one. The shells were very fresh, some still alive. The following aspects are dealt with: size, number of pairs, single left and single right valves, organisms overgrowing the shells.

Dank

Graag wil ik Francis Kerckhof en Hans De Blauwe bedanken voor het controleren van mijn determinaties.

Literatuur:

Voor de literatuur, zie hierboven bij de eerste stranding.

**Westhoeklaan 13
8660 De Panne**

Persbericht: Zeldzame Octopus spoelt aan in De Haan

Stefaan Struyve - wo 31 jul 08:49 - VRTnws

Wandelaars hebben een erg zeldzame vondst van een octopus gedaan op het strand van De Haan: een Kleine achtarm (*Eledone cirrhosa*). "De kleine achtarm is eigenlijk een dwaalgast in het zuidelijk deel van de Noordzee", zegt Jan Seys van het Vlaams Instituut voor de Zee.

Van nature leeft de Kleine achtarm in dieper water in holletjes. Het is nog maar de derde stranding van zo'n Octopus voor de Belgische kust. "De vorige vondsten dateren uit 1934 en 2015. Ook toen ging het om dieren die er niet goed aan toe waren",

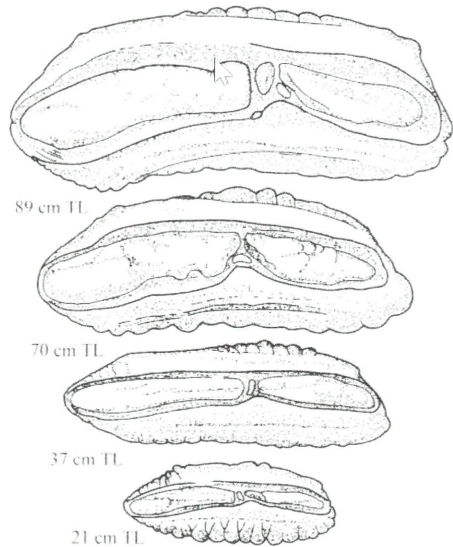
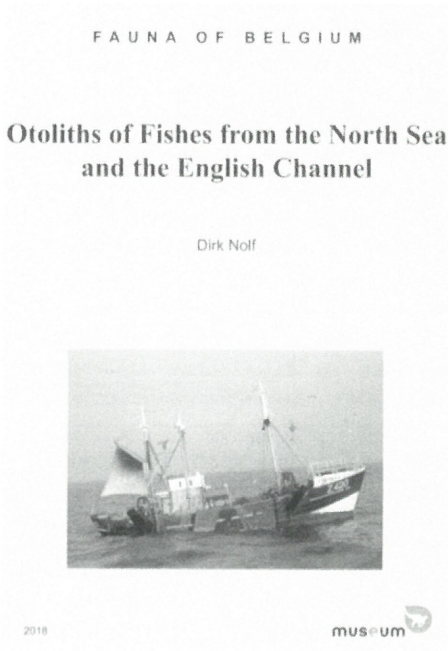

De strandgangers die het dier vonden, hebben het terug in zee gezet. "Maar de kans is groot dat de Octopus weer aanspoelt want het dier was er slecht aan toe", zegt Jan Seys nog.

Boekbespreking

Nolf, D. (2018). *Otoliths of Fishes from the North Sea and the English Channel*. Royal Belgian Institute of Natural Sciences – Brussel, 277 p., ISBN 978-9-0732-4241-8. A4, Lumbeck.

Een uitgave in de reeks 'Fauna of Belgium'. 35 €, bestelbaar in de boetiek van het instituut of via bestellingen@natuurwetenschappen.be.

Pollachius virens (Linnaeus, 1758).
North Sea, leg. O. Rappé (4 ex. bottom)

Dirk Nolf heeft zijn jarenlange ervaring en expertise betreffende otolieten van soorten zeevis uit onze omgeving afgerond in een nieuw boek. Onderstaande bespreking gaat over de Engelstalige versie. Er bestaat ook een Franstalige versie van.

Otolieten, soms 'gehoorbeentjes' genoemd, zijn kleine concreties van calciumcarbonaat in het binnenoor van vissen. Bij haaien en roggen komen ze niet voor. Ze hebben een functie in verband met het evenwicht en spelen ook een akoestische rol. Wat is het belang om een dergelijk boek met afbeeldingen van deze steentjes aan te bieden?

Bioloog ‘op rust’ Dirk Nolf is een wereldautoriteit op dit vlak en een blik op zijn carrière levert het antwoord, of toch zijn antwoord. Als jonge kerel was graag op het strand, niet zomaar om schelpjes te verzamelen, maar al snel vanuit een interesse in fossiele schelpen en (fossiele) haaiantanden en roggengkiezen. Zo kwam hij met de beperkingen van de paleontologie in aanraking: met schaarse resten toch iets zinnigs proberen te vertellen over het leven van vroeger, de soorten en levensgemeenschappen en de evolutie ervan tot de huidige biodiversiteit en leefomgeving. Vooral die visresten intrigeerden hem steeds meer. Van de kraakbeenvissen, zoals de haaien en roggen, blijven alleen de hardste delen over: tanden en huidstekels. Langs deze weg kwamen ook de beenvissen in het vizier, maar daar blijft nog veel minder van over. De hardste delen daarvan zijn niet het gebit, het skelet of de schubben, maar juist deze otolieten. (We hebben het hier gemakshalve even niet over afdrukken.) Otolieten zijn meestal kenmerkend voor de soort. Je kunt m.a.w. een vis identificeren aan de hand van zijn otolieten. Fossiele otolieten werden Nolfs nieuwe werkveld. Fossiele haaiantanden of otolieten op het strand oprapen is één ding, maar deze zijn zogenaamd ‘geremanieerd’, weggespoeld uit hun oorspronkelijke plaats in één of andere geologische context. Dat werd de nieuwe invalshoek: otolieten verzamelen uit hun oorspronkelijke geologische lagen. Na determinatie laat dit toe om fossiele vissengemeenschappen te reconstrueren. Op die manier kan zelfs het paleoklimaat beschreven worden dat heerste tijdens specifieke geologische perioden, het zeeklimaat van miljoenen jaren geleden. De identificatie van dergelijke assemblages van fossiele otolieten, afkomstig van vroegere zeebodems en uit het dieet van vroegere predatoren, kan slechts gebeuren aan de hand van een kwaliteitsvolle en voldoende grote referentiecollectie. Daar komt het heden om de hoek kijken, om het verleden te interpreteren. Vanuit het Eoceen ‘back to the future’. Een goede referentiecollectie van otolieten van betrouwbaar gedetermineerde recente vissoorten is daarbij een onmisbare hulp.

Dirk Nolf begon recente soorten te verzamelen vanaf 1968. Onderzoekers hadden daarvoor de gewoonte om vissoorten te bemonsteren op vismarkten, in vismijnen en door contacten met visserij-instituten. Dit heeft echter zijn beperkingen, want zo kom je meestal alleen aan een collectie van vissoorten die de vissers of de visserijbiologen de moeite vinden om aan te voeren of te bestuderen: de commerciële soorten. Nolf kon echter putten uit een onverhoopte bron om aan zoveel mogelijk recente soorten te geraken uit de directe omgeving: een professionele zeevisser. Bruggeling Dirk Nolf en Heistenaar Omer Rappé, leeftijdsgenoten, vonden elkaar in de jaren zestig van de vorige eeuw in de schoot van de Belgische Jeugdbond voor Natuurstudie (B.J.N.), een toen nog jonge, niet-gepatroneerde vereniging (°1959) voor jonge heren – en jonge dames! – met interesse voor de natuur. Omer is afkomstig uit een grote vissersfamilie van Heist. Van 1963 tot 1978 oefende hij dit beroep uit in het hier behandelde gebied, eerst aan boord van vader Alberts vaartuig Z.420 ‘Vera’ (foto voorkaft van visser-neef Willy Rappé), later ook op andere. Hij was bereid om Nolf aan otolieten van minder evidente, lees niet-commerciële, vissoorten te helpen. Na de zeereis of zelfs tussen de slepen door, hierbij de niet altijd

gemakkelijke zeeomstandigheden en de houding van sommige medevissers die zijn interesse en enthousiasme niet deelden, trotserend, bemonsterde Omer heel wat soorten. De appreciatie van de auteur voor Omer wordt hier wel uitgedrukt met een foto op de achterkaft en een foto binnenin, p.277, samen met de auteur.

Door het intensieve verzamelwerk van Dirk Nolf bezit het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen nu een van de beste otolietencollecties ter wereld, zowel van fossiele als van recente soorten.

Is de invalshoek van het werk van Nolf i.v.m. otolieten dus paleontologisch en taxonomisch geïnspireerd, vandaag vinden otolieten en hun eigenschappen veel meer toepassingsgebieden, waaraan de auteur in een aantal inleidende alinea's aandacht besteedt. Ze vertonen bijv. groeilijnen van meer opake en meer doorschijnende zones. Dit heeft te maken met het feit dat de kalkafzettingen gebeuren in een organische matrix, het eiwit otoline. In streken met een seizoenaliteit corresponderen de kalkrijkere, opake zones met het zomerhalfjaar. Zo kan van vissen de leeftijd bepaald worden, wat vooral van belangrijk is bij de stockbepaling van commerciële vissoorten en daaruit de berekening van de toegelaten quota voor de visserij. Binnen die groeiringen kan men zelfs nog fijner gaan en een afwisseling van dag en nacht terugvinden in de verhouding kalk/proteïne. Toepassingen op fijnere schaal, verhoudingen tussen stabiele isotopen of tussen elementen, bijv. Sr/Ca (Strontium/Calcium), of van micromarkeringen in de chemische opbouw van otolieten laten conclusies toe uiteenlopende domeinen als temperatuur, zoutgehalte, vervuiling, migratie binnen zeeën of van diadrome vissoorten tussen zout en zoet milieu... Archeologen gebruiken otolieten voor de reconstructie van diëten en historische visserij, mariene biologen onderzoeken de otolieten in maaginhouden van predatoren zoals zeezoogdieren...

Het behandelde geografische gebied, Noordzee en Kanaal, wordt kort oceanografisch, bathymetrisch en historisch gekarakteriseerd, vanaf de laatste ijstijd en de overstroming van deze randzeeën tot de huidige situatie.

Omwille van deze verhoogde interesse in otolieten voor allerlei onderzoeksvelden en geïnteresseerden, ontstond het idee om dit boek te maken. Het behandelt 124 soorten die regelmatig voorkomen in het gebied, uitgebreid met 107 soorten die zeldzamer zijn of vooral net ten noorden of ten zuiden van het gebied kunnen aangetroffen worden.

Elke plaat bestaat uit een linkerbladzijde met een korte tekst per vissoort en een rechterbladzijde met tekeningen van zijn otolieten, meestal met meerdere voorbeelden om zowel variatie in de morfologie, intraspecifiek en geografisch, als mogelijke effecten van leeftijd te illustreren. Hierbij wordt telkens ook – indien gekend – de totale lengte van de vis vermeld, de herkomst en de verzamelaar (niet onverwacht, vaak O. Rappé). Op de linkerbladzijde wordt de volledige vis afgebeeld (vooral recyclage van de afbeeldingen uit een vroegere uitgave van dezelfde uitgever, 'Poissons marins' van Poll, 1947), met informatie over de geografische en bathymetrische verspreiding van de soort en een

beschrijving van de morfologie van de otolieten. Het is niet de bedoeling de exacte status van een soort in het gebied te omschrijven. Waar de auteur dat wel doet, blijkt hij niet altijd op de hoogte van de recente informatie. De Rode bandvis *Cepola macrophthalmia* (p.136) is al bij ons vastgesteld (Rappé, 1990. De Strandvlo 10(1): 12-13). De Trekkervis *Balistes capriscus* (p.226) komt niet alleen via Schotland de Noordzee binnen, maar is in sommige jaren ook talrijk aanwezig in de zuidelijke Noordzee (Rappé & Eneman, 1988. De Zeevissen van België. De Strandwerkgroep).

Jammer ook dat het boek niet een strakkere eindredactie heeft gehad. Het maatstreepje op de platen stelt 1 mm voor, maar dit wordt niet duidelijk vermeld. Een foutloos boek is uiteraard een utopie maar bepaalde typfouten hadden vermeden kunnen worden ('dissymetry' p.9 in een kopje; 'renown' p.88). Men zou geneigd kunnen zijn te denken dat er al een opa of oudoom Nolf aan otolieten deed (p.15 "Nolf, 1913"), ware het niet dat uit de context blijkt dat hier Nolf (2013) bedoeld wordt. Ook het Engels lijkt hier en daar op een al te letterlijke vertaling. Of de bindwijze van het werk een intens gebruik zal overleven, durf ik te betwijfelen.

Al bij al biedt het geheel een degelijke en frisse indruk. Vaak moeten wij het voor wetenschappelijke onderwerpen stellen met buitenlandse werken of vertalingen ervan. Voor onderzoekers en geïnteresseerden is dit boek echter een welkome aanvulling op dergelijke initiatieven uit de buurlanden, hier gebaseerd op 'eigen' Belgisch materiaal, Belgische onderzoekers en verzamelaars, een Belgische collectie. (H)ommage aan Omer, dank aan Dirk.

Guido Rappé

100
100

